

Remiss av Anonyma vittnen (SOU 2023:67) (Ju2023/02432)

Sammanfattning

Journalistförbundet har tagit del av förslagen i utredningen Anonyma vittnen (SOU 2023:67). Journalistförbundets remissvar begränsas till frågor kopplade till den minskade insynen i rättsprocesser. Enligt Journalistförbundet innebär den nya lagen om anonyma vittnen i brottmål att möjligheten till insyn i rättsprocesser kraftigt begränsas. Det innebär en begränsning av såväl den grundlagsskyddade offentlighetsprincipen som informationsfriheten. När offentlighetsprincipen och informationsfriheten begränsas ska det göras en proportionalitetsbedömning, vilket saknas i utredningen.

Journalister har i flera fall legat bakom avslöjanden som innebär att oskyldigt dömda kan få upprättelsen. Anonyma vittnesmål innebär ofrånkomligen att det blir svårare att genomföra den typen av journalistiska undersökningar av brottmål. Journalistförbundet anser att förslagets begränsningar av offentlighetsprincipen kommer att få stora negativa konsekvenser och det är ytterst allvarligt att detta överhuvudtaget inte beaktats i utredningen.

Journalistförbundet anser i första hand inte att förslaget kan ligga till grund för lagstiftningen mot bakgrund av avsaknaden av proportionalitetsbedömning i utredningen. Journalistförbundet avstyrker därför förslaget. I andra hand anser Journalistförbundet att insynsintresset måste komma till tydligare uttryck i lagstiftningen.

Av samma anledning avstyrker Journalistförbundet förslaget till ny sekretessbestämmelse i offentlighets- och sekretesslagen.

Lag om anonyma vittnen i brottmål

Rätten att ta del av allmänna handlingar, offentlighetsprincipen, är en grundbult i den svenska förvaltningen. Den regleras särskilt i tryckfrihetsförordningen (TF) och är därmed grundlagsskyddad. Syftet med offentlighetsprincipen är att alla invånare i Sverige ska ha möjlighet till insyn i olika ärenden, för att främja som det heter "ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande", TF, 2 kapitlet, 1 §.

Tryckfrihetsförordningen blev nyligen utsedd till världsminne av UNESCO, eftersom Sverige var det första land i världen som, redan år 1766, fick en grundlagsreglering som reglerade mediernas rätt att publicera och ta del av uppgifter. Just rätten att ta del av allmänna handlingar, offentlighetsprincipen, slås fast redan i 1766 års tryckfrihetsförordning. Offentlighetsprincipen får begränsas i lag, men endast om det är nödvändigt med hänsyn till vissa motstående intressen som räknas upp i TF, 2 kapitlet, 2 §. En proportionalitetsavvägning ska också göras enligt regeringsformen 2 kapitlet, 21 §, när informationsfriheten inskränks.

De förslag som läggs fram i utredningen avseende en ny lag om anonyma vittnen i brottmål kommer kraftigt att försämra möjligheten för media och allmänhet att få insyn i de ärenden där anonyma vittnen förekommer. Det kommer till exempel bli svårt för en journalist som bevakar en rättsprocess att bedöma trovärdigheten hos vittnet och det blir av naturliga skäl inte möjligt att kontakta vittnet för ytterligare upplysningar. Sammantaget innebär förändringen en stor försämring av insynen i de rättsprocesser där anonyma vittnen förekommer. Enligt Journalistförbundet innebär det faktum att en domstol kan besluta om att ett vittne ska höras anonymt i sig en begränsning av såväl offentlighetsprincipen som informationsfriheten och måste därmed betraktas som en inskränkning av grundlagen.

När offentlighetsprincipen och informationsfriheten begränsas ska det som framgår av ovan göras en proportionalitetsbedömning. Någon sådan bedömning av de negativa konsekvenser som förslaget får för media och allmänhetens tillgång till information har inte gjorts i utredningen. Det föreslås inte heller att rätten ska fästa någon vikt vid insynsintresset när beslutet om att tillåta ett anonymt vittne fattas. Den proportionalitetsavvägning som rätten enligt förslaget, 1 §, 3 punkten, ska göra handlar om att bedöma om "åtgärden uppväger de svårigheter det innebär för den misstänkte eller tilltalade att förbereda och utföra sitt försvar". Denna avvägning handlar om rätten till en rättvis rättegång och är också av stor vikt inte minst ur rättssäkerhetssynpunkt. Det är dock något annat än den intresseavvägning som föreskrivs i tryckfrihetsförordningen och regeringsformen.

Enligt Journalistförbundet är det en stor brist i utredningen att det inte görs någon bedömning av vilken påverkan förslaget får på offentlighetsprincipen och de värden som därmed går förlorade i och med förslaget. Journalister har i flera fall legat bakom avslöjanden som innebär att oskyldigt dömda kan få upprättelsen. Anonyma vittnesmål innebär ofrånkomligen att det blir svårare att genomföra den typen av journalistiska undersökningar av brottmål. Journalistförbundet anser att förslagets begränsningar av offentlighetsprincipen kommer att få stora negativa konsekvenser och det är ytterst allvarligt att detta överhuvudtaget inte beaktats i utredningen.

Journalistförbundet anser i första hand inte att förslaget kan ligga till grund för lagstiftningen mot bakgrund av vad som anförts ovan angående avsaknaden av proportionalitetsbedömning i utredningen. Journalistförbundet avstyrker därför förslaget. I andra hand anser Journalistförbundet att insynsintresset måste komma till tydligare uttryck i lagstiftningen, förslagsvis i 1 §, 3 punkten i den nya lagen.

Mot bakgrund av att lagen kommer att begränsa offentlighetsprincipen anser Journalistförbundet att lagens tillämpningsområde är för stort. Journalistförbundet noterar att anonyma vittnen i Norge till exempel bara får användas när det gäller allvarigare brott. Vidare krävs det att polisen först vidtagit skyddsåtgärder för att skydda vittnet. Enligt Journalistförbundet vore den typen av begränsningar viktiga för att uppväga de stora begränsningar av insynen som förslaget innebär.

Journalistförbundets medlemmar utsätts i hög grad för brott när de rapporterar om vissa ämnen journalistiskt. Detta har vissa likheter med de brott som vittnen utsätts för eftersom syftet i båda fallen är att skrämja till tystnad. Journalistförbundets erfarenhet är att rättsväsendet har begränsade resurser att skydda Journalistförbundets medlemmar. När Journalistförbundet har lyft behovet av

personskydd till journalister som utsätts för hot har svaret från polisen varit att det inte finns resurser till "trygghetshöjande åtgärder".

Enligt Journalistförbundet kan det ifrågasättas om polisens oförmåga att skydda personer som vittnar är en av förklaringarna till att vissa inte vågar vittna. Journalistförbundet uppfattar att polisen har stora problem att bekämpa kriminaliteten i samhället och att det därför saknas resurser till vissa lägre prioriterade frågor. Enligt Journalistförbundet borde det noggrannare utredas om inte resursbristen inom polisen gjort att förmågan att skydda vittnen har försämrats och att det är en av förklaringarna till att det nu anses finnas ett behov av att lagstifta om anonyma vittnen. Om så är fallet kan det också finnas anledning att tidsbegränsa lagen med förhoppning om att vittnen ska kunna vittna öppet igen i framtiden när polisens förmåga att skydda vittnen förbättrats. Det rimmar också bättre med de proportionalitetsavvägningar som enligt grundlag ska göras vid denna typ av långtgående inskränkningar av informationsfriheten i Sverige.

Sekretess och insynsfrågor

Utredningen föreslår att en ny sekretessbestämmelse ska införas i 35 kapitlet, 12 a § offentlighets- och sekretesslagen. Enligt bestämmelsen ska sekretess gälla hos en domstol för uppgift om ett vittne enligt lagen (2025:000) om anonyma vittnen i brottmål, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men och uppgiften avser

1. namn eller personnummer,
2. bostadsadress eller annan jämförbar uppgift som kan lämna upplysningar om var vittnet bor stadigvarande eller tillfälligt, eller
3. andra personliga förhållanden.

Utredningen föreslår att sekretessbestämmelsen ska ha ett omvänt skaderekvivit, det vill säga att sekretess ska vara huvudregel. Som framgår av ovan är det enligt Journalistförbundet en stor brist i utredningen att det inte görs någon bedömning av vilka negativa konsekvenser denna inskränkning av offentlighetsprincipen får för möjligheten till insyn. Enligt Journalistförbundet kommer förslaget att kraftigt försvåra möjligheterna att journalistiskt granska rättsprocesser. Mot den bakgrunden avstyrker Journalistförbundet även förslaget till ny sekretessbestämmelse.

Avseende diarieföring föreslår utredningen att en ansökan om att ett vittne ska höras anonymt ska inte diarieföras i det öppna registret. En ändring om det ska införas i 3 § offentlighets- och sekretessförordningen. Enligt Journalistförbundet är det viktigt att det finns tydlig information om att ett vittne hörts anonymt även om vittnets identitet omfattas av sekretess. Det måste till exempel enkelt gå att få reda på hur många vittnen som hörts anonymt under en viss tidsperiod för att kunna göra jämförelser över tid. Mot den bakgrunden anser Journalistförbundet att det finns ett stort insynsintresse i frågan och att det därför bör framgå av det öppna registret att ett vittne hört anonymt även om det i övrigt inte finns någon information i registret.



Ulrika Hyllert
Förbundsordförande
Journalistförbundet